

GOTARC SERIE C, ARKEOLOGISKA SKRIFTER NO. 21

ARKEOLOGISKA TEXTER

Trendanalyser av Nordisk periodica

Red.
Per Cornell
Fredrik Fahlander
Kristian Kristiansen

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR ARKEOLOGI
1998

Forum för debatt? Teori och metod i arkeologisk periodica

Lena Berglund, Fredrik Fahlander och Jani Gröndahl

The Nordic archaeological periodicals Fornvännen, Meddelanden från Lunds universitets historiska museum, Medeltidsarkeologisk tidskrift, Norwegian Archaeological Review, Kvinner i Arkeologi i Norge and Journal of Danish Archaeology have been analysed in order to determine the number of articles devoted to archaeological method and theory. The average rate of such articles (app. 20%), is considered low, but sufficient to uphold a progressive discipline. Additionally some qualitative aspects of the methodological and theoretical debate is discussed in relation to the quantitative results.

Det är alltid intressant att diskutera och analysera teoretiska och metodologiska aspekter inom en vetenskaplig disciplin. Debattens utformning och intensitet kan t ex ses som tentativt mått på disciplinens aktualitet och progressivitet i förhållande till samhället i stort. Inom arkeologi varierar intresset för teoretiska och metodologiska frågor givetvis från arkeolog till arkeolog efter arbetssituation och personligt intresse. Det är kanske naturligt att universiteten betonar sådana aspekter i högre grad än t ex den yrkesverksamma arkeologen. En väsentlig fråga är emellertid hur mycket teori och metod som egentligen är nödvändigt för att den arkeologiska disciplinen skall undvika att stagnera och bli konservativ? Det kanske är så att för mycket betoning på teori i sin tur kan verka hämmande och vara en negativ faktor? Dessa förhållanden är av uppenbara skäl svåra att mäta, men det är ändå intressant att diskutera i vilken grad arkeologisk teori och metod behandlas samt *var* och på vilken nivå dessa ämnen diskuteras.

Teori och metod i nordisk arkeologi

För att försöka besvara dessa frågeställningar har vi analyserat sex nordiska arkeologiska tidskrifter under åren 1980 till 1994: *Fornvännen*,

Meddelanden från Lunds universitets historiska museum (Mluhm) och Medeltidsarkeologisk tidskrift (META) från Sverige, Norwegian Archaeological Review (NAR) och Kvinner i Arkeologi i Norge (KAN) från Norge samt Journal of Danish Archaeology (JDA) från Danmark. Vi har dessutom studerat ett par sk konferensrapporter som behandlar nordisk arkeologi: Nordic Theoretical Archaeology Group (TAG) och två nummer av British Archaeological Reports (BAR).

Vi har kvantitativt, och i viss mån kvalitativt, undersökt och räknat de artiklar som explicit behandlar arkeologisk teori och metod i jämförelse med övriga artiklar (vi har inkluderat debattinlägg men sållat bort recensioner, introduktioner och övrigt redaktionellt material). Vi har definierat teoretiska artiklar som att de till karaktären uteslutande är vetenskapsfilosofiska medan metodartiklarna kan innehålla både praktiska tillämpningar och teoretisk metodologi. Artiklar under kategorin övrigt omfattar till större delen antikvarisk verksamhet, bl a fallstudier och fyndredovisningar. Det visade sig emellertid att urvalsprocessen långt ifrån var okomplicerad. Det är bl a sällan självskrivet i vilken kategori en artikel hör hemma och en viss subjektivitet är ofrånkomlig vid bedömningen. Objektivitetsfrågan är dock egentligen inte speciellt relevant här eftersom materialet endast är använt för att spåra tendenser och ge en allmän översikt.

Allmänna Tendenser

Analysen visar att andelen teoretiska och metodologiska artiklar varierar kraftigt mellan de utvalda tidskrifterna; från *Fornvännens* 10% till hela 67% i *META* (se tabell 1).

Tidskrift	Teori/metod	Övrigt	Andel teori/metod
Fornvännen (S)	37	325	10%
Mluhm (S)	12	57	17%
META (S)	192	145	57%
NAR (N)	38	116	25%
KAN (N)	34	55	38%
JDA (DK)	30	120	20%
Totalt	343	818	42%

Tabell 1. Fördelningen av artiklar som explicit behandlar teori och metod under perioden 80-94.

I tabell 1 ser vi att andelen teori och metod i tidskrifterna överlag är 42%. Siffran är dock något missvisande; den genomsnittliga andelen per tidskrift ligger snarare på dryga 20%. Det är bl a det oproportionerliga antalet teoretiska och metodologiska artiklar i *META* som förvränger statistiken. *META* har nämligen sedan 1979 som policy att vara ett renodlat teoretiskt forum. *META*'s stora andel teoriartiklar kommer sannolikt, vilket också är fallet med *KAN*, av att tidskrifterna är inriktade på nyare riktningar inom arkeologin; medeltidsarkeologi, respektive genderforskning. Det är naturligt att dessa i högre grad än allmänna arkeologiska tidskrifter publicerar artiklar om teori och metod för att på så vis definiera och konsolidera sina problemområden.

Några slutsatser om eventuella skillnader mellan de nordiska länderna tillåter tyvärr inte det snäva materialet; det är mer intressant att diskutera den sammantagna andelen teori och metod över tid. Kanske kan man spåra tendenser i materialet som kan ge en fingervisning om tidskrifternas betydelse för spridning och utveckling av arkeologisk teori och metod? I diagram 1 kan vi se hur andelen teori och metod varierar över tid. Generellt kan man notera att de teoretiska och metodologiska artiklarna var få runt mitten på 80-talet samt att de tenderar att öka i andel från 87/88 och framåt.

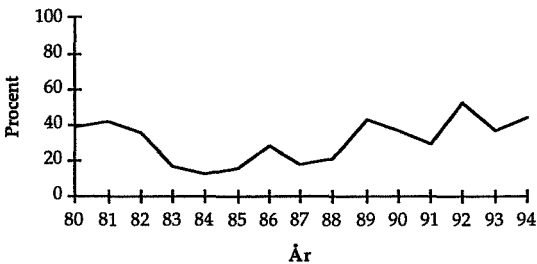

Diagram 1. Variationer i andelen teoretiska och metodologiska artiklar för de utvalda tidskrifterna. (*KAN* startades först 1985 och *JDA* är endast representerad mellan åren 1982-1991).

Om svackan i mitten av decenniet är av normal kronologisk art går knappast att utläsa ur diagrammet. Det är emellertid viktigt att ha en viss bakgrundsinformation om tidskrifternas historia för att tolka diagrammet rättvist. Som exempel kan det nämnas att *NAR* # 1:1992 var ett temanummer om genderarkeologi, vilket delvis ligger bakom den

stora andelen teori och metod samma år. På samma sätt står *META's* betoning på gender och etnicitet 1994 för toppvärdet det året. I *Fornvännen* 1990 kommer större delen av de teoretiska inslagen av redaktören Bo Gräslunds debattinlägg om postprocessuell arkeologi. Dessa och andra "störningar" påverkar emellertid inte diagrammet nämnvärt. Det innebär snarare att man i förekommande fall kan jämna ut topparna och göra kurvan mjukare.

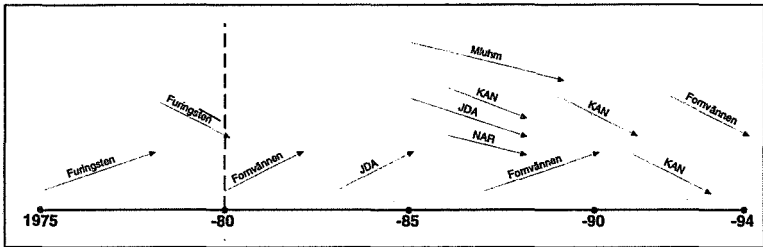
Agne Furingsten har tidigare utfört en analys av andelen teori i *Nordic Archaeological Abstracts (NAA)* 1974-1980. Furingstens analys är dock av många skäl tyvärr inte jämförbar med vår undersökning; Han grundar bl a sin undersökning på ett större antal poster och med andra urvalskriterier. Dessutom ingår, förutom nordiska tidskrifter, även böcker och vetenskapliga rapporter i hans arbete. Det är dock värt att påpeka att Furingstens analys snarare talar emot ett kronologiskt relaterat mönster (Furingsten 1980:116). I vår undersökning märks emellertid ett ökat intresse i slutet på 80-talet för den teoretiska utvecklingen för nästkommande decennium. Intressant att notera är att teori och metod, så när som på ett fåtal undantag (*NAR* 1984 0%, *Mluhm* 1990 0%, *Fornvännen* 1992 & 1993 0%), är ett återkommande ämnesområde i samtliga tidskrifter; överlag är andelen som lägst 12%.

Sammanfattningsvis tyder diagram 1 på att andelen teori och metod är förhållandevis konstant inslag i den arkeologiska tidskrifterna utan signifikanta trender. För att vidga perspektivet kan det emellertid vara intressant att applicera en annan metod som mer ingående undersöker eventuella trender och tendenser i respektive tidskrift

Trender i *Fornvännen*, *Mluhm*, *META*, *NAR*, *KAN* och *JDA*

En metod för att skönja trender i utvecklingen går ut på att konstatera om tre på varandra följande värden visar en upp- eller nedgång. (Furingsten 1983:111). Pilarna i nedanstående figur visar trender som är på upp- eller nedgång under en viss tid oberoende av nivån på andel teori- och metodartiklar.

Furingsten har i sin undersökning för åren 1974-1980 påvisat en trend av ökande andel teoriarbeten för perioden 1974-1977 och därefter är trenden nedåtgående fram till 1980. De sex tidskrifter som ingår i vår undersökning visar på uppåtgående trend från 1980 fram till mitten av 80-talet. Det skulle alltså kunna röra sig om ett trenderbrott i decennieskiftet. Den uppåtgående trenden i vårt material slutar i mitten av 80-talet och följs av en relativt entydig nedåtgående trend hos samtliga tidskrifter.

Figur 1. Kronologiskt relaterade trender i tidskrifterna.

Figur 1 uppvisar delvis en annorlunda bild av utvecklingen än diagram 1. Diskrepansen i början av 1980-talet kan förklaras med att det endast är en tidskrift (*Fornvännen*) som visar en trenduppgång. Andelen teori- och metodartiklar ligger då på en låg nivå i denna tidskrift. Fram till 1990 är det enstaka tidskrifter som visar trenduppgång och detta avspeglas även omkring 1985 i diagram 1, då en uppåtgående trend kan följas ända fram till 1994. De många nedåtgående trenderna i figur 1 mellan åren 1985 och 1994 motsägs även de av den svagt stigande kurvan i diagram 1. Orsaken återfinns i den mycket höga andelen teori- och metodartiklar i tidskrifterna *KAN*, *META* och *NAR*. Detta ger en sammanlagd hög andel som dessutom är stigande. De nedåtgående tendenserna för tidsperioden beror på att andelarna fluktuerar i flera på varandra följande grupper av trendnedgångar på hög nivå. Denna form av trendanalys verkar dock inte spegla verkligheten. Den ger sannolikt inte heller någon rättvis bild av tidskrifterna, bl a eftersom dess respektive inriktning varierar inbördes och där somliga nästan helt är inriktade på teori och metod.

Det är svårt att bedöma hur stor del av artiklarna i arkeologiska tidskrifter som 'bör' upptas av teori och metod för att upprätthålla en aktuell och levande arkeologisk debatt. Analysen av de sex tidskrifterna visar att andelen teori och metod kvantitativt ligger på cirka en femtedel, men vad är egentligen en "lagom" nivå av teoretiska och metodologiska artiklar i arkeologisk periodica? Det skulle vara intressant att kunna jämföra med liknande analyser av andra närstående forskningsområden (t ex: historia, antropologi etc). Utan ett sådant jämförelsematerial är det dock upp till varje enskild arkeolog att ta ställning till sakernas tillstånd.

Tidskrifterna som arkeologiska debattforum.

För att ge en klarare och mer mångfacetterad bild av teoridebatten i de sex undersökta arkeologiska tidskrifterna har vi även valt studera dem i ett mer kvalitativt perspektiv. Vi har bl a försökt undersöka vilken betydelse de arkeologiska tidskrifter egentligen har för den teoretiska debatten. Hur omfattande är den egentligen, hur ser den ut och vilka medverkar? Behovet av en öppen debatt mellan olika forskningsriktningar inom ett forskningsområde anses generellt som viktig och generativ. Kristiansen och Nielsen, skriver i egenskap av redaktörer för *JDA* exempelvis att;

“The editors believe that an open debate has important heuristic functions as a corrective both to specific research and the more general trends in the archaeological environment. It also has important psychological functions by offering an official forum for debate rather than the unofficial, closed circles of criticism and opinion which easily develop.” (Kristiansen & Nielsen 1984:204)

Inom arkeologin, vilken ju är en bred och mångfacetterad disciplin, borde därför väl utvecklade debatt- och diskussionsforum sedan länge ha utvecklats. Detta verkar dock inte alltid vara fallet. Arne B. Johansen skriver t ex i *Fornvännen* 1982 att; “Hadde man virkelig fått til en prinsipiell arkeologisk diskusjon midt på 60-talet, ville vi hatt en bedre forskningssituasjon enn den vi har idag.” (Johansen 1982:212) I de kvantitativa analyserna kan vi skönja en svag trend mot ett ökat intresse för teori och metod (större andel teoretiska artiklar). Om så är fallet visar det sig i varje fall inte i den officiella debatten. Frands Herschend menar t ex i ett debattinlägg i *Fornvännen* 1990 att; “Visst känner man helt tydligt att en bred, språkligt enkel, men penetrerande teoridebatt inte finns, trots att den är av nöden.” (Herschend 1990:106)

Hur ser då debattklimatet ut i nordisk periodica? Av de sex undersökta tidskrifterna har fyra någon form av debattforum. De två som står utanför är *Mluhm* och *KAN*. Att *Mluhm* saknar debatter kan förklaras med att den i huvudsak fungerar som en presentation utåt om aktuell forskning vid arkeologiska institutionen i Lund. Andelen teoretiska och metodologiska artiklar är dessutom förhållandevis lågt. Varför *KAN* valt att inte ha någon form av teoretisk debatt är svårare att förklara. Som ett forum för kvinnoarkeologisk forskning med 38% teoretiska och metodologiska artiklar är avsaknaden av ett debattforum anmärkningsvärt. Den låga andelen genderrelaterade artiklar och debatter i övriga tidskrifter gör att *KAN* skulle ha kunnat fungera som ett ledande forum för kritisk genderdebatt. Denna observation bör dock ses i samband med diskussionen nedan om tidskrifternas betydelse för

teoretisk debatt inom arkeologi. De övriga fyra tidskrifterna, *Fornvännen*, *JDA*, *NAR* och *META*, skiljer sig ganska mycket när det gäller innehåll, uppläggning och omfattning av deras respektive debatter. Förutom att de representerar tre olika länder och därför har mer regionala debatter i respektive tidskrift, finns även andra intressanta särdrag värda att diskuteras. Läsaren bör dock hela tiden ha i åtanke det relativt korta tidsintervallet, 1980-94, som använts som grund för dessa observationer.

Fornvännen

Fornvännens material är uppdelad i artiklar, debatter, recensioner, kongressmeddelanden och korta meddelanden. Den största delen utgörs av artiklar och recensioner, endast en mindre del utgörs av debatter. Artiklarna i *Fornvännen* är till en liten del explicit teoretiska, intressant att notera är dock att av de förhållandevis få teoretiska inläggen återfinns en stor del, ca 38%, just på debattsidorna. En begränsande aspekt av debatterna i *Fornvännen* är dock att de kretsar i huvudsak runt tre personer; 1980-84 förs debatten i huvudsak mellan Mats P. Malmer och Arne B. Johansen, 1984-85 kretsar debatten endast kring Johansen och 1989-91 är det Bo Gräslund som dominerar. Under perioderna 1986-87 och 1992-93 förs inga teoretiska debatter överhuvudtaget. En positiv aspekt däremot är att *Fornvännens* debatter oftast är grundliga och omfattande. De olika inläggen i en debatt är inte enbart korta kommentarer till "huvudartikeln", som i t ex *NAR*, utan ofta fullvärdiga artiklar i sig själva.

Journal of Danish Archaeology

JDA startade sitt debattforum 1984 (#3) vilket ledde till en uppgång av teoretiska inslag i tidskriften. Likt *Fornvännen* har *JDA* dock en relativt liten andel teoretiska och metodologiska artiklar och av dessa är de metodologiska markant övervägande. Vidare är andelen teori- och metodinlägg som återfinns på debattsidorna, 36%, på ungefär samma nivå som *Fornvännen*. Debatterna i *JDA* är något mindre omfattande än *Fornvännens*, men de är lika grundliga och genomarbetade. En skillnad är att de teoretiska debatterna representeras av ett större antal arkeologer och har dessutom inlägg även från Norge och Sverige.

Norwegian Archaeological Review

NAR har likt *JDA* och *Fornvännen* en ganska låg andel teoretiska och metodologiska artiklar. Arne B. Johansen skriver i *Fornvännen* 1982 att: "Norwegian Archaeological Review var tenkt som en hjälp til å bedre debattklimaet, og har nok også i stor utstrekning lykket." (Johansen

1982:212) Detta påstående gäller om man ser till teori och metod i allmänhet, men knappast om man ser till de teoretiska debatterna. Av de 26 nummer som undersökts innehöll 11 st någon form av debatt, *NAR* har alltså inget regelbundet debattforum. Utav dessa 11 var endast 3 av teoretisk karaktär och återfinns under 1988, 89 och 94. Debatterna består normalt av en ganska omfattande "huvudartikel" och därefter korta kommentarer från ca 3-5 personer. Detta gör att flera av dessa endast med god vilja kan kallas för regelrätta debatter.

Medeltidsarkeologisk tidskrift

Den sista tidskriften, *META*, skiljer sig från de tre ovanstående genom att debatterna både ämnesmässigt och omfångsmässigt är annorlunda uppbyggda. Debatterna i *META* är kontinuerliga, inläggen är många till antalet, men dock kortfattade. En intressant aspekt är att debatterna *META* täcker ett brett spektrum av ämnen, t ex kaosteoriens relevans för arkeologisk forskning. (Welinder & Wienberg 1990:94).

Oavsett frågan om en "lagom" kvantitativ nivå av teori- och metodartiklar kan vi fastställa att debatten i tidskrifterna inte kvalitativt är tillfredsställande. *Fornvännen* har på senare år haft en ganska ensidig debatt i och med att den kretsat kring ett fåtal personer. Debatterna i *NAR* är mycket få och ofta mycket snäva, i och med att de endast består av korta kommentarer till en viss artikel. I *META* är debattinläggen likaledes ofta mycket korta. Frågan är om de arkeologiska tidskrifterna är rätt forum att debattera teoretiska och metodologiska frågor. Är inte risken stor att t ex *KAN* läses av en viss grupp arkeologer medan *META* läses av en annan? Även om man antar att arkeologer i allmänhet följer aktuella teoretiska debatter i tidskrifter finns det ytterligare aspekter som talar emot att dessa är det rätta platsen för debatt. Ett problem är de långa handläggningstiderna. Som exempel kan debatterna i *Fornvännen* nämnas; oftast dyker ett debattinlägg upp ett år och svaret, eller kommentaren, till denna först nästa år! Vidare kan nämnas att #11 (1992) av *JDA* inte har kommit ut än (1995) och om det numret innehåller ett inlägg i en debatt som startades 1990 eller 91 så är det idag 4-5 år gammalt! En ytterligare aspekt är att den teoretiska debatten i viss mån styrs av tidskrifternas redaktörer. I vissa tidskrifter, t ex *Fornvännen*, har ett antal debatter initierats av redaktörerna själva. Kan man med detta i åtanke föreställa sig att tidskrifterna ger en rättvis bild av den teoretiska debatten, eller fungerar de snarare som språkrör för en liten grupp privilegierade arkeologer? Med detta i åtanke verkar det som om de arkeologiska tidskrifterna trots allt inte är något fullödigt forum för

debatt; det finns ju även flera andra fora och mindre officiella omständigheter där en sådan kan föras.

Alternativa forum för debatt.

Det finns ett antal uppenbara områden där teori och metod diskuteras; Universitetens institutioner är ett, men lika självklara är arkeologiska rapporter och böcker. Ett annat tänkbart alternativt fora för teoretiska och metodologiska diskussioner är arkeologiska symposier eller konferenser. En snabb kvantitativ undersökning av innehållet i *Nordic TAG 1985, 87, 90* och ett par volymer av *BAR* som behandlar nordisk arkeologi (1987, 89) stöder delvis det antagandet. Materialet bygger visserligen på ett betydligt mindre antal artiklar (96 st) från endast en tredjedel av tidsperioden, men andelen teori och metod visade sig vara dubbelt så stor som i den periodica vi undersökt (54%). Resultatet är inte speciellt förvånande, framförallt då *Nordic TAG* är ett uttalat teoretiskt forum, men det kan även vara ett tecken på att teori och metoddebatten oproportionerligt förs inom en grupp av speciellt intresserade och inte är jämt fördelat bland arkeologer.

Avslutningsvis bör det nämnas att det på senare år har dykt upp ett nytt debattforum med stora möjligheter. Detta består av det globala datornätverket under samlingsnamnet Internet. Detta nätverk ger arkeologer, oberoende av plats i hierarkin, möjligheten att gratis och utan tidsfördröjning föra debatter och utbyta information/data med arkeologer över hela världen. Ett flertal elektroniska debattforum för arkeologer existerar redan i form av 'användargrupper' och e-mail listor, vilka utnyttjas av tusentals arkeologer världen över. De flesta av dessa är i dagsläget mest inriktade på Nord- och Syd Amerikansk samt klassisk arkeologi, men intressant i sammanhanget är diskussionslistan *Arch-theory* som behandlar arkeologisk teori.¹ Andelen nordiska medlemmar i *Arch-theory* är jämförelsevis hög (ca 7%) och andelen nordiska bidrag ligger på ca 3-5%. Ännu existerar dock inte något renodlat Nordiskt arkeologisk elektroniskt debattforum.

Sammanfattande reflexioner

Som vi har sett ger den kvantitativa undersökningen delvis motsäggande indikationer på hur arkeologisk teori och metod behandlas i tidskrifterna.

---

¹ Den e-post baserade diskussionsgruppen 'arch-theory' är öppen för alla och beskriver sig själv enligt följande: 'Arch-theory list is for discussions and exchange of information in archaeological theory in Europe: social theory, material culture, epistemology, the past in the present, cultural identity, perspectives from anthropology and history ... Contributions are welcome in French, German, English'. <<http://www.mailbase.ac.uk/lists/arch-theory/>>

Diagram 1 verkar dock vara den bild som visar trenderna bäst; en relativt hög andel teori/metodartiklar i början av 80-talet som tenderar att sjunka mot mitten av årtiondet. Från 1986 fram till 1994 ser vi en svag uppåtgående trend (förhållande mellan perioderna 1980-87 och 1987-94 är ca 3:4 när det gäller andelen teori/metodartiklar). Utan relevant jämförelsematerial kan vi dock inte fastställa om den teoretiska och metodologiska debatten har fått det utrymme som krävs i nordiska arkeologiska tidskrifterna, men vi anser att det är en godtagbar, om än inte fullt tillfredsställande, nivå. Däremot lämnar den explicita teoretiska debatten en del att önska i form av regelbundna och aktuella diskussioner. Sannolikt är det dock så att tidskrifterna inte utgör något bra forum för detta, bl a med tanke på de långa handläggningstiderna och brist på representativitet. Man bör dock ha i åtanke att de säkerligen ger upphov till informella diskussioner och "dolda" debatter. Dessa inofficiella debatters omfattning är svår, om inte omöjlig, att få någon uppfattning om, men kanske kan andelen nordiska bidrag i diskussionsgruppen *Arch-theory* tjäna som en fingervisning. Debatten i tidskrifterna bör kanske därför snarare ses som ett officiellt komplement, vilket tjänar dels som inspirationskälla, dels som gemensam referensram, men inte desto mindre som 'legitimerande' riktare av vad som debatteras.

Litteratur

- Furingsten, Agne 1983; "Nordisk arkeologi - traditionell eller nytänkande?"
Arkeologi i Sverige 1980, RAÅ rapport 1983:3, Stockholm, s 107-128.
- Herschend, Frands 1990; "Självklar dunkelhet", *Fornvännen no 5*,
Uppsala, s 106-115.
- Kristiansen, K & Nielsen, P. O. 1984; "Editors' preface", *JDA no 3*. s 204.
- Johansen, Arne B. 1982; "Arkeologiens teori og data", *Fornvännen no 77*,
Uppsala, s 212-225.
- Welinder, Stig och Wienberg, Jes 1990; "Kaos i debatten", *META no 2*,
Lund, s 94.